

BİR KAMP OLARAK TUNCELİ'DE YAŞAMAK

H.Neşe Özgen¹

Bu kez mutlaka gitmeliyim düşüncesiyle çıktım yola. Bu yıl dokuzuncusu yapılacak olan Munzur Kültür ve Doğa Festivali'nin ana teması "Çevre", sloganı "Tarihimiz Geleceğimiz Özgürümüz Munzur 1. Derece Doğal Sit Alanı İlan Edilsin" idi. Munzurlular, Munzur üzerine yapılacak olan 10 HES (Hidroelektrik santrali) barajı için ayağa kalkmışlardı.

Tunceli'ne gitmek kolay mı? Çocukluğumun en güzel 2 yılı geçti orada. İlkokula Tunceli'nde başladım. Okulum, evimiz. Babam bürokrattı; 1965-1967 arası yıllarda tayin olup ayrılıncaya kadar, kışları evimizin bahçesindeki karlardan babamın yatığı kulubede oynamayı, okuldan eve soğuktan ağlayarak gelmeyi, Munzur'un kıyısında çamurdan köfteler yapmayı, yazları böğürtlen toplamayı sevdim. Bir de hatırladığım Munzur'a bir bahar ayağım kayıp kapıldığımda, beni 16-17 yaşlarında bir abinin 100 metre kadar ilerden, sudan topladığı. Biraz Kırmançi öğrendiğim için annemin Tuncelili çocuklarla oynamamı yasaklaması. Bir de Munzur'un deli gözeleri, bir de yeşil dağlarının ışık vermez orman sıklığı.

O yıllar hiç korku yoktu yüreğimde. Tuncelilerin korkularını da bilmezdim. Yoksulluklarını bilirdim ama. Yıllar sonra, okula başladığım yerin aslında bir isyan yeri olduğunu ve insanların acılarıyla savrulmuş olduğunu okuduğumda; Tunceli bu kez *Dersim* olarak düştü aklıma, şehrin adının *Kalan* olduğunu ancak gençliğimde öğrenebildim.

Şimdi aradan 41 yıl geçtikten sonra, benim için Tunceli'ne varmak, yeni başka bir kişisel serüvenle karışacaktı.

Özenle hazırlandım şehrime.

Pülümür yoluna düştüğümüzde, sırtımı bir heyecan sarsılması sardı. Hatırlıyordum, yolu, dönemeçleri, vadileri, hepsini....de Pülümür'e vapura binişimizde ve inişimizde bizi iki kere kontrol eden özel hareket'i elbette hatırlamıyordum. Vapura binerken hadi tamam (!) inişte niye kontrol edilmiştik ki? Acaba gölden gizlice terörist toplayacağımızdan mı şüpheleniliyordu?

Akın akın gençler, akın akın arabalar, minibüsler akın akın... Kasabaların önü ardı, yolların tozunu yutan, otostop yapan, yürüyen onlarca gençle dolu. Hepsi oraya doğru yollardaydı. Yüzlerce insan Tunceli'ne gidiyordu.

¹ Nozgen1@gmail.com

Dikkatli okurum, sanırım Tunceli'ne, Tunceli'nde dediğimi farketmişsinizdir. Zira benim çocukluğumda şehrin adı Tunc-eli gibi söylenirdi de ondan, şimdi de Tunceli'ye yerine Tunceli'ne, Tunceli'nde diyorum. Adı Dersim, soyadı Tunceli.

Birçok şey söylenebilir. Ben şimdi sosyal bilimler eğitimi almış bir entelektüel olarak konuşacağım. Zira ne Dersim'e dair bir sosyolojik araştırmam var, ne de bunu yapmak niyetindeyim. Şimdi kalbimin sesini aklımın sesiyle birleştirebilirim, buna bir de bilgimin gözünü ekleyebilirim yetecek bana. Zira Tunceli'yi, Dersim'i konuşmak söz konusu olduğunda, hep aklım devreye giremez, biraz gönül biraz yürek biraz bilgi olacak.

KISA KISA

TRAFİK LAMBASIZ ŞEHİR

Şehrin girişinde en çok şaşırdığım trafik lambalarının yokluğu idi. Tek lamba yok. Nedeni askeri araçların geçiş üstünlüğü imiş. Bu yüzden başka şehirlere giden Tuncelilerin çok trafik kazası geçirdiğini anlattılar.

FESTİVAL GÖZLEMLERİ

Orada kaldığım üç gün boyunca, tek bir resmi elbiseli polis ortada gözükmedi, trafik polisleri hariç. Tek bir asker şehrin içinde dolaşmadı. Sezen Aksu geldi, güzel güzel söyledi gitti, Zerrin Özer kızdı gitti, Kürt, Zaza, Türk ünlü ünsüz gruplar, şarkıcılar hepsi kendi dillerinden ama 'mutlaka isyan' diyen şarkılarını söylediler, kızlar oğlanlar Munzur'da minicik bikinilerle yüzdüler, yasak dağlara doğa yürüyüşleri düzenlendi, gecenin yarısına kadar Kirmancı, Zazaki halaylar çekildi, ateşler yandı, "Barajlara hayır" yürüyüşleri yapıldı, "Vartinik burası, Mirik mezarı..." türküsü hep bir ağızdan söylendi, "Faşit köpekler, öcümüzü alacağız!" sloganı polisler için atıldı, legal, illegal, yarı legal ne kadar örgüt varsa gün boyunca bayraklarla, sloganlarla dolaştılar, şehrin yeni Valisi açılış günü Öcalan'a "sayın" diyerek seslenen bir çok konuşmacıyı gözünü bile kırpıştırmadan dinledi... Ne oluyordu yahu!

ÖTE YANDAN

Nazimiye'ye doğru yol alıyoruz. Gecenin ürpertici bir hali var. Her köşe başı bir karakol (kentin 75 ilkokulu ve 150 karakolu var!). Her dönemeç, kuş uçmaz her dağın başı birer ışık yumağı: Karakollar. Dersim'in içinden gece geçiyoruz, ıpıssız! Gündüzün o capcanlı meydanının gece vakti insanı korkutan bir sessizliği ve yalnızlığı var. "Şurada iki ay önce... Geçen hafta tam bu nehrin altından.. İşte bu taraf yasak bölge...İşte şuradaki köyler..." diye başlayan konuşmalar geçiyor. Nazimiye'den geceleri karşı tepelere rutin atış yapılıyor. Sıradan bir konuşma, tam o tarafta mezarlar varmış. "İnsanlar...?". Son günkü yürüyüşte, sanki İzmir, Konak meydanındaymışız gibi rahatça, sloganlar birbirini kovalarken, tepelerin üstlerinde *snipper*ları seçiyorum. Gün boyu başımdaki ağrının sebebini irtifa farkına bağlamıştım. Şimdi anlıyorum:

burası bir kamp! Kendimi hiç güvende hissetmiyorum. Bütün o sloganların ardından ürkekçe başımı kaldırıp tepelere bakmayı adet edindim. Biz gittikten sonra insanlara ne olacak? Başım cenderede gibi sıkışıyor. Bu korku bildiğim eski korku, durumun yumuşamış olması, yeni dönemin 'alımlarının' insanları büyük oranda rahatlattığını bilmek bile, korkuyla başatmemi sağlayamıyor.

DERSİM'İN DELİLERİ

“Tunceli'nin delileri çoktur” diyorlar. Müjgan Halis, Sabah Gazetesindeki yazısında “Tunceli halkı diğer toplumların aksine delilerini dışlayarak değil, neredeyse yücelterek ve sahiplenerek rehabilite ediyor.” diyor ve Seyušen'in bilinen hikayesini anlatıyor: “Rivayete göre Dersim isyanında çok yakınının kaybetmesi nedeniyle...askerden dönüp geldiğinde..²”

Delirmeyenin aklından şüphe etmek lazım! Bir süre Tunceli'de psikiyatr olarak görev yapmış olan arkadaşım açıklıyor: “Psikoz olarak teşhis konanların pek çoğu nevrozlu aslında. Durumsal bozuklukları var ve genellikle kaygı yüksekliği veya yas kaynaklı. Aynı gün için arka arkadaya iki hasta için, ağır yası olan (gencini dağda keybetmiş) bir ana ile bir uzatmalı çavuşun tedavisi için çalışıyorum. Bu parçalanma ve ikicilik, buradaki her insanda var.”

Tabii, ama bir farkla: Bazılarının elinde ağır silah da var. Arama emri, sorgusuz gözaltı, oloğaüstünün olağanlaşması... Kim delirmeyebilir?

KAMP SIZILTILARI

İçten içe sızlanmalar var, bazı iç çelişkiler Festival boyunca alttan alta sızıyor: TÜDEF ile Belediye arasında, Almanya Dersim Dernekleriyle Festival Komitesi arasında, Alevi Dernekleri Federasyonu ile şunlar arasında, Festival Komitesiyle bunlar arasında, Kirmancilerle Zazalar arasında, Belediyeye festivale katılan gruplar arasında, şehin yerlileriyle şehri terkedip yıllarca uzak yaşadıktan sonra dönenler arasında, Munzur Çevre Derneği'yle şunlar arasında... Alttan alta şikayetlenmeler sızıyor: “Biz Kurmanc değiliz, Zazayız, hayır Dersimliyiz, burayı Diyarbakır'a çevrdiler, biz Kurmanci bilmeyiz ki, aslında Dersim'e yatırım yapmak lazım, biz üniversite olarak size 5000 öğrenci getireceğiz, siz zenginleşeceksiniz, barajların istimlak parasını alabilirsek oğlana dükkan açabiliriz, yoksa biz de gitmek zorunda kalacağız...”. Bu sızlanmaların bazıları yoksullukla boğuşan ve büyük yatırım yapılacak olan her kentteki olası çekişmelerin benzeriydi.

Ancak bazıları başka bir işaret veriyordu: Festivalin amacı ve

² Halis, Müjgan, “Bir Delinin Hatıra Defteri”, *Sabah*,

<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/10/07/pz/haber,19FFFA45AEB1484B9F3638A884587FE8.html>.

Dersim'in yeri: Dersim, Festival boyunca, en devrimci olanlarda dahi, tarihindeki yerellik motifleri ve bir parça mağduriyet haklılaştırmasından öteye gitmeden tasvir ediliyor; Festival ise, bu motiflere sıkıca tutunan bir kent festivali havasında, şarkı türkü geçiyordu. Seyit Rıza, Kaypakkaya, Che, Deniz, Mahir tişörtleri bu zeminin motifleri olarak Kışla meydanında yerini alıyor, Festival boyunca etnisist bir politikanın pek de ötesine geçmeyen konuşmalar ağırlıklanıyor, Dersim Festivali sanki Diyarbakır Festivali gibi görünüyordu.

KAMP VE KUTSAL İNSAN

Bu Festival dolayısıyla Tunceli'yi anlamamanın yolu, Agamben'in 'kamp'ını anlamaktan geçiyor. Zorlanmadan Tunceli'ye "kamp" diyebiliriz. Her ne kadar Agamben bu kavramı neo-liberalizmin kentleri için kullanmış olsa ve Tunceli de, asıl olarak geçimini kırsal alandan sağlasa da, Agamben'in "kamp" kavramını en iyi burada görebiliriz. Kamp, öyle bir alandır ki, burada istisnalar kural olmaya başlar, kalıcılışır³. Bir istisna durumunda genelgeçer hukukun askıya alınmasıyla beliren, egemen iktidarın istisna hali sürecindeki eylemini meşru kıldığı, bireylerin siyasi karar alma sürecinden çıkartıldığı yer, bir kamptır. Bir mekanın 'kamp' olabilmesi için, politik bir işleyişe ihtiyaç vardır. Bu politik işleyişin iki yönünden birisinde duran egemen ise, diğeri de kutsal insan'dır (homo sacer). Kutsal insan nedir? Yardımcı, Schmitt'in kampı için yaptığı "Bir kez olağanüstü hal ilanı için uygun gerekçe yaratıldığında, bunun süreklileştirilmesi" (Schmitt 2005) betimlemesini izleyerek, kutsal insan'ı şöyle tanımlıyor: "Roma Hukuku'na göre homo sacer, kurban edilmesine izin verilmeyen, ama öldürülmesi de cinayet sayılmayan kişidir (Bu açılardan hem beşeri hem de ilahi hukukun istisnasıdır). Hayatı o kadar kıymetsizdir ki, öldürülmesi cinayet olarak kabul edilmez; aynı nedenden dolayı, kurban edilmeye de değer bulunmaz. Agamben'in tanımlamasıyla, "çıplak hayata" indirgenmiştir...Toplumsal/siyasal niteliklerinden sıyrılmış ve çıplak hayatına indirgenmiş olan homo sacer için söz konusu haklardan (yaşama hakkı da dâhil olmak üzere) söz edilemez – herhangi biri, bu eyleminden sorumlu tutulmadan onu öldürebilir. Başka bir deyişle, homo sacer karşısında herkes egemendir. Aynı şekilde, egemen karşısında herkes potansiyel olarak homo sacer'dir, çünkü egemen -yukarıda anlatıldığı üzere- eylemlerinden sorumlu tutulmadan hakları askıya alabilir: "Egemenlik alanı, cinayet işlemeksizin ve kurban etmeksizin adam öldürmenin meşru olduğu alandır"⁴. 1978'den bu yana bir tek gün bile "olağanüstü hal"ın dışında yaşamamış, şimdilerde 31 yaşındaki kadın ve

³ Agamben, Giorgio (2001) Kutsal İnsan. Egemen İktidar ve Çıplak Hayat, İstanbul: Ayrıntı.

⁴ Yardımcı, Sibel, "1 Mayıs, Egemenlik ve Olağanüstü Hal", Birikim, (24 Mayıs 2008), <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=429>

erkekler için Tunceli gerçek bir ‘kamp’tır.

MEKAN KIRIMI:

Haziran 2006’da yayınlanan *City of Collision* kitabının⁵ yazarlarından birisi olan Sari Hanefi, “Filistin’de yaşanan sorunun, bir mekan kırımı olduğunu anlatıyor: Sınırlar, etnik çatışma vb. yoluyla mekanın kontrol altına alınması, bu baskıların mimarlık ve kentsel planlama yoluyla meşrulaştırılması...”⁶ Dersim’i bundan iyi anlayabilir miyiz? Munzur için kurulacak, suyu kesen tüm kesilerin, kentin toprakla ve doğayla ilintisini koparması anlamına geleceği; dahası kentin mekanında bir kırım yaratacağını, egemen görmüyor ve istemiyor da olabilir mi? Diken, egemen ile kutsal insan arasındaki ilişkinin politik bir ilişki olduğunu anlatır⁷, Dersim için su kesilerine karşı politika üretmek bu yüzden bugün, kenti için hak talep etmek, tarihi ve özgürlüğü için hak talep etmek anlamına geliyor.

“YEREL BİR RENK, BİR KOKU, BİR DOKU OLMAYA RAZI GELMEK”

Ne vatandaş ne özne ne de hak sahibi olan ise, bugün bu hak sahipliğini aramanın yolunu “Aleviliğe ve yerel bir renk olmaya adanmak” olarak görmekte bulmuş gibi. Mistik bir yüceltmeyle, şamanlığa vurulan işaretlerle (Kutsal Munzur, Kutsal Dağ, Kutsal mekanlar vb.), Dersim’li olmaya, Alevilik ve yerellik üzerinden yapılan vurgularla ilerletilmeye çalışılan bu duygusal alan, nihayetinde egemenin diline düşecek gibi görünüyor: Nitekim, Üniversiteye Rektör atanma döneminde YÖK ile görüşen kent heyetine “Tamam biz oraya bir Alevi atayabiliriz” deniliyor, sanki bütün dert bir Alevi’nin rektörlüğüyle bitebilirmiş gibi; ya da yine Üniversite toplantısında “Burası Dersim’in üniversitesi, siz farkında mısınız?” diye soran halka, bir akademik yetkili çıkıp “Eee, Alevilik Araştırma Merkezi açtık ya!” diye yanıt verebiliyor. Bu merkez için YÖK tarafından uygun görülen kişi ise, İlahiyatçı bir profesör! Belediye, kanalizasyon konusunda uyarıldığında, ya da kente yeni imar alanlarının açılmasındaki rolünün kötü olduğu konusunda dikkati çekildiğinde, her belediye gibi bozuluyor.

Yerelliğin bir kültüre, kültür’ün de kimliğe ve hepsinin birden etnisiteye indirgenmesi, neo-liberal dönemin, sınıf politikalarının

⁵ *City of Collision. Jarusalem and the Principles of Conflict Urbanism*, (2006), Birkhauser, Publ. of Architecture .

⁶ Tan, Pelin, (11 Ağustos 2009), <http://tanpelin.blogspot.com/search?q=city+of+collision>

⁷ Diken, Bülent, ve Laustsen, Carsten B. (2005) *The Culture of Exception. Sociology Facing the Camp*. Londra: Routledge.

karşısına dikebildiği en güçlü silahlardan birisi. Bir renk, bir doku, hoş bir çeşit olarak kalmaya mahkum edilmek, dahası buna razı olmak ise 'kutsal insan'ın son çaresi olarak sunuluyor. Bütün festival boyunca, sınıf ve gelir politikaları konusunda tek bir laf edilmemesi, Munzur için atağa kalkmış olan örgütler de dahil, halkın geçiminin nasıl döneceğini sorgulayan bir tek yapıcı önerinin sunulmamış olması, Festivalin bal, böcek üzerinden bir Anadolu festivali havasına dönmesi, son derece vahim. Paylaşma politikalarını iyi eleştirmeyi bilen Marxistlerin üretme politikalarını da şimdi hayata geçirmesi gerekiyor: Tunceli de deseniz Dersim de, aynı kültür-kimlik-yerellik ekseninde söz söylemeye devam ettikçe, ne göçü ne korkuyu yok edecek bir kalkış üretilemez.

Dersim'in 10. Festivali'ni üretimi artıracak çalıştaylarla, insan haklarını güçlendirecek ortak uygulamalarla, yaşayanlara gelir kapısı açacak ve uygulaması hemen yapılacak olan ama eşitsizliği körüklemeyecek olan projelere bezemezsek, Dersimlinin gazabından korkalım.